



Toelichting vanuit de Bijbel

2 Koningen 2, 5 en 25

2 Koningen 2

Elia wordt nog net over de grens van het eerste Koningen-boek getild. Hij treedt in dat boek nog op tegen Achabs zoon Achazja, die wordt neergezet als een onbenul: hij valt door het traliewerk van zijn balkon. Een koning die niet eens in de box kan blijven staan. Daarna is de Elia-cyclus voorbij en is het woord aan Elisa. Maar de opvolging moet nog geregeld worden. Sinds zijn roeping in 1 Kon. 19:19 hebben we niets meer van Elisa gehoord.

Allereerst: er is een diepe relatie tussen Mozes en Elia en Jozua en Elisa. Een paar voorbeelden: Mozes gaat naar de Horeb – Elia gaat naar de Horeb. Mozes' dood vindt net als de dood (ten hemelopneming) van Elia op de oostkant van de Jordaan bij Jericho plaats. Elia gaat de weg Gilgal, Betel, Jericho, Jordaanoversteek, Jozua gaat precies de omgekeerde weg en zo zal straks Elisa de route van Jozua gaan. Mozes is de wet, Elia vertegenwoordigt de profeten. Later zullen we in Matteüs 17 Mozes, Elia en Jezus bij elkaar vinden: geen van allen vinden wij in het graf.

We keren terug naar het verhaal. Elia maakt de omgekeerde intocht, opdat straks Elisa de intocht in het land opnieuw kan meemaken. Het lijkt wel of de profeet zijn opvolger van zich wil afschudden. Steeds klinkt de oproep om terug te gaan (net als Noömi deed aan Orpa en Ruth) maar de opvolger antwoordt steeds 'Zo waar als de Heer leeft en uzelf leeft: ik verlaat u niet.'

Opvallend is verder dat de profeten van de wegneming van Elia weten. Daar zijn het ook profeten voor. Elia is de vader van het gilde, de onbetwiste leider van dit voor velen wat merkwaardige gezelschap. Nu moet er een nieuwe profetenvader worden aangewezen en dat kan alleen God zelf doen. Elisa is niet vanzelfsprekend de opvolger, ook niet als knecht van Elia. Zoals Samuël niet automatisch de opvolger van Eli werd: hij moest eerste geautoriseerd worden door het feit dat hij gezichten zag, visioenen had en kon interpreteren.

Bij de autorisatie van Elisa speelt de profetenmantel een grote rol. Met de mantel wordt op de Jordaan geslagen, zoals ook door Mozes op de Rietzee en de Jordaan werd geslagen met zijn staf. Nu staan de oude baas en zijn beoogd opvolger aan de oostkant van de Jordaan. Het gaat om een keuze: kies je ervoor om profetenvader te worden? Dat is dan je eerste keus. De andere keus moet God maken om jou vervolgens te laten zien dat je dat inderdaad bent.

Elisa mag een wens doen en vraagt een 'dubbel deel van de geest van Elia'. Dat lijkt heel onbescheiden: twee keer zoveel als u. Maar een dubbel deel is de portie die de oudste zoon erft. Hij vraagt dus om de oudste zoon te mogen zijn, ofwel om van navolger opvolger te mogen worden. Het antwoord van Elia 'Je hebt iets moeilijks gevraagd' bedoelt niet te zeggen dat Elia enigszins zuur op de vraag van Elisa reageert, maar dat het niet in zijn hand is, maar in die van God.

De grote scheiding is toch nog op een onverwacht moment. De Almachtige laat zich niet voorspellen in zijn manier van doen, en al wandelend wordt Elia opgenomen. Nog in functie, terwijl zijn mantel naar beneden valt. 'Wagens en ruiters van Israël!' schreeuwt Elisa uit. Niet als beschrijving maar als kreet van verschrikking: dit is groot onheil nu de profetenleider weg is. God heeft geen spreekbuis op aarde meer. Vandaar dat hij zijn kleren scheurt. Het geheim zit in het terugvallen van de mantel: wie die door God geschonken mantel aantrekt, is de opvolger en zo gaat Elisa zijn weg: hij raapt de mantel op en slaat ermee op het water, en zie: het water scheidt zich. De profeten gaan Elia zoeken. Zinloos, zoals er ook staat dat het graf van Mozes niet werd gevonden. En Elisa? Hij gaat naar Jericho en daarna naar Betel. Net als Jozua deed.



2 Koningen 5

De Elisa-cyclus speelt zich vooral af in het noorden en wel ten overstaan van Syrië, in de bijbel Aram genoemd. Het verhaal over Naäman is daar een mooi voorbeeld van. Hij is een Syrische generaal die allerlei overwinningen op zijn naam heeft staan, maar hij is melaats. Je ziet het voor je: de grote man die als hij 's avonds zijn pak uittrekt, opeens tot miezerigheid terugvalt. Hij zou de grote vijand moeten zijn van Israël en heeft zelfs een Israëlitisch meisje in dienst, dat hij heeft overgehouden van een rooftocht.

Zoals je vaak ziet geeft het knechtje de voorzet. Zo ook hier, het meisje in de keuken: er is een profeet in Israël. Als je geen gevoel voor humor hebt, kun je het verhaal beter overslaan. Naäman maakt er meteen een politieke zaak van en speelt het via de diplomatieke kanalen. Veel idee van wat het woord 'profeet' inhoudt, heeft hij kennelijk niet. Een vermogen aan (smeer)geld neemt hij mee als hij afreist. Uiteraard naar 'de koning van Israël'. Die krijgt geen naam, net zomin als de koning van Syrië die krijgt. Het onnozele profetenknechtje krijgt straks wel een naam: Gehazi.

De koning van Israël scheurt zijn kleren: hij ziet een diplomatieke val, maar wat interessanter is dat hij roept dat hij geen god van leven en dood is. Dat vinden koningen doorgaans wel, alleen zijn ze het even niet als ze die rol moeten spelen.

Nu treedt Elisa op en vraagt aan de koning Naäman naar hem toe te sturen. De koning zelf komt namelijk niet op het idee dat er een profeet in Israël is die hulp zou kunnen bieden. Die hulp bestaat overigens uit een nadrukkelijk bevel: 'Baad je zeven maal in de Jordaan.' Het gaat niet om de geneeskrachtige werking van de Jordaan, zoals de Dode Zee geneeskrachtig is als het om huidziekte gaat. Het gaat om het bevel: dat moet Naäman leren *horen* naar de Heer. Dat is immers ook de profetische opdracht: 'Hoor Israël, de heer is onze God, de Heer is één.' Maar Naäman weigert. Hij heeft zijn eigen behandeling voor ogen, compleet met magische bezweringen.

Alweer spelen de knechtjes een hoofdrol. Die begrijpen hun baas niet. Waarom moeilijk doen als het makkelijk kan? Je moet generaal zijn om dat te willen. De God van Israël spreekt de taal van de knechten, niet van de heren. En inderdaad, als Naäman zich laat overhalen en zich baadt op het bevel van de Heer, wordt hij gezond. Hij wordt weer een kleine jongen. Als je groot bent, moet je klein willen zijn. Naäman leert snel. zeventuizend.

Naäman leert snel maar is er nog lang niet. Hij moet nog leren wat ontvangen is. Hij wil betalen. Voor wat hoort wat, zo werkt dat bij de heidenen. Maar de god van Israël doet dingen gratis, omdat het om genade, *gratia* gaat. De profeet weigert uiteraard, maar staat wel toe dat Naäman wat aarde meeneemt om in Syrië zijn eigen stukje beloofd land te creëren. Hij wil het wel goed doen, maar echt begrijpen kan hij het niet. De auteur maakt Naäman niet belachelijk, al moet je er wel om lachen, maar het gaat om een verschil van inzicht tussen de religie van de volken en het geloof van Israël: de God van Israël is niet gebonden aan een land, een tempel of een rite. Die is vrij in zijn overmacht. Naäman is wel veel dichterbij deze God dan het profetenknechtje Gehazi. Deze heeft dezelfde rol bij Elisa als deze bij Elia had: opvolger worden van de grote baas. Maar nu blijkt dat dit geen vanzelfsprekendheid is. Het is de spiegel van het eerste verhaal.

Gehazi zou het allemaal moeten weten, Naäman hoeft het niet te weten. De zucht naar geld en goed slaat toe bij Gehazi en hij rent Naäman achterna, dist een heel verhaal over gasten die graag een geschenk zouden krijgen op, en maakt zo Naäman blij. Hij kan nu eindelijk betalen. Heerlijk gevoel om niet van genade te hoeven leven maar het zelf in de hand te houden.

De thuiskomst van Gehazi is als een koude douche: hij komt thuis bij een profeet, bij een ziener, en zou de ziener van Israël niet zien? Elisa wacht hem op, vraagt 'Waar kom je vandaan, Gehazi?', zoals God naar de mens zoekt in de tuin van Eden. 'Waar zit



je, wat is belangrijk voor je? Vind jij dat een profeet zilver, dure kleren, landerijen, kudden, slaven en slavinnen moet hebben?' Dat is steeds het verwijt aan de broodprofeten aan het hof, die een heel dikke boterham bij elkaar profeteren, maar niet horen naar de God van Israël. En Gehazi, hij gaat weg, melaats. De rollen zijn omgekeerd.

2 Koningen 25

Het slotverhaal van het boek 2 Koningen is het slot van de hele koningengeschiedenis. De boeken Koningen vertellen over het opgaan, blinken en verzinken van het koningschap. De koningen hebben eerst de broederschap gescheurd, toen het noordelijke staatje Israël naar de vernieling geholpen en tenslotte Jeruzalem. Dat speelt in dit slotverhaal, over de 21-jarige koning Sedekia. Die komt in opstand tegen koning Nebukadnezar.

Ter informatie: het gaat hier om de strijd tussen Babel en Egypte. Inzet is de invloedssfeer in Kanaän, de smalle kuststrook waar ook het staatje Juda ligt. Juda ligt wat afzijdig, maar is in het jaar 596 door Nebukadnezar, de Babylonische koning, veroverd. Er zijn toen belangrijke personen uit de bovenlaag, onder wie koning Jojakin, naar Babel gedeporteerd. Als waarschuwing aan de thuisblijvers. Sedekia mag regeren als vazal. Hij is schatplichtig, maar weigert die belasting nu te betalen. Dat is de inzet van het verhaal en de fatale schattingsfout van de onervaren koning. Sedekia heeft bedacht dat Jeruzalem te onbelangrijk zou zijn voor een nieuw offensief. Maar Nebukadnezar heeft geen behoefte aan een ongehoorzame staat aan de grens van zijn rijk, in de buurt van aartsvijand Egypte. Daarom besluit hij korte metten te maken met de stad. Dat gebeurt in 586. Jeruzalem wordt veroverd en de tempel van Salomo wordt verwoest. Het koninklijk huis wordt afgevoerd en de voortvluchtige Sedekia ingehaald. Hem worden de ogen uitgestoken en hij wordt in koperen ketenen geboeid in ballingschap gebracht. De gevangenneming van Sedekia lijkt in alles op het einde van Simson: ogen uitgestoken, koperen kettingen en als achtergrond een verwoeste tempel.

Er is een aantal dingen dat opvalt: de Babyloniërs worden *Chaldeeën* genoemd. We kennen dat woord van de uitdrukking 'Ur der Chaldeeën' uit het verhaal van Abraham. 'Chaldeeën' wordt gebruikt om de Babyloniërs van hun *slechte* kant te laten zien: als verwoesters, als on-volk. Verder valt op dat de inventaris van de tempel uitvoerig beschreven wordt: die wordt meegenomen en in Babel opgeslagen. Dat heeft enerzijds de betekenis dat 'Onze godheid sterker is dan die van jullie, die zijn tempel laat leeghalen.' Anderzijds staat in de restauratieboeken Ezra en Nehemia dat die spullen weer terugkomen.

Er komt dus een einde aan paleis en tempel. In plaats van de davidische koning wordt een gouverneur aangesteld, ene Gedalja, die door opstandelingen wordt vermoord. De onderlaag van de bevolking blijft achter: zij doen er voor de Babylonische koning niet toe.

Het boek eindigt met de begenadiging van Jojakin: hij mag mee-eten aan de tafel van Nebukadnezar. Dat lijkt een lichtpuntje, maar dat is het hooguit persoonlijk. Het onderstreept juist dat Jojakin er niet meer toe doet. Hij mag sierhaan zijn in de ren van Nebukadnezar. Meer niet. De davische koningen hebben zichzelf volstrekt als nutteloos en zelfs gevaarlijk uit de markt geprijsd.

Toch is de ondergang van Jeruzalem misschien wel het belangrijkste geweest dat Israël heeft meegemaakt. Door in Babel te wonen en de ondergang te gedenken, heeft men de geschiedenis op een rijtje gezet, theologisch doordacht en zo komen wij aan veel bijbelboeken. In elk geval de boeken Deuteronomium, Jozua, Richters, Samuël en Koningen. Die beschrijven de geschiedenis en geven die een boodschap mee: 'Eigen schuld, dikke bult. Het had zo mooi kunnen zijn, als we maar geluisterd hadden naar de stem van de Heer'.

(Naar tekst van Piet van Midden)